

SÜLEYMAN SENÎH VE MÜŞTEREK GAZELLERİ*

Lütfi ALICI *

ÖZET

Klâsik Türk edebiyatı şiir ağırlıklı bir edebiyattır. Bu edebiyatın şiir çeşitleri arasında ise gazel ön plândadır. Zamanla birçok çeşidi oluşan gazel türleri arasında iki veya üç şairin ortak eseri olması bakımından müşterek gazeller dikkat çekmektedir. İlk örneği Nâbî ile Abdî tarafından verilen müşterek gazel yazımı XIX. asırda bir gelenek hâlini almıştır. Bu asırda en çok müşterek gazel yazan şairlerden biri Süleyman Senîh'tir. Müşterek gazeller, yazıldığı dönemdeki edebî muhitleri, şairlerin birbirleri ile olan irtibat ve etkileşimlerini, onların şiir anlayışlarıyla haklarındaki bazı bilgileri günümüze taşımaları bakımından edebiyat tarihimiz açısından da önemli şiirlerdir.

Anahtar Kelimeler:

Klâsik Türk edebiyatı, Süleyman Senîh, müşterek gazeller, halk edebiyatı, karşılaşma.

Süleyman Senih and his common gazels

Classical Turkish literature is mainly poetry dominant literature. Among the poetry style gazel is primarily important. Among the gazel style which developed many variations in time common gazels which were composed by two or three poets attract the attention. The first examples of common gazels given by Nabi and Abdi were respected by the 19th century poets. In this century one of the poets which composed common gazels most is Süleyman Senih. Common gazels reflect literary circles in which they are composed, the interactions and connections among poets and many other essential issues. From this point of view, common gazels are vital literary texts for the history of Turkish literature.

Keywords: Classical Turkish literature, Süleyman Senih, common gazel, folk literature, repartee.

Klâsik Türk edebiyatı nesirden ziyade şiir ağırlıklı bir edebiyattır. Bu edebiyatın şiir türleri içinde ise hiç şüphesiz gazel ön plândadır. O kadar ki, bu edebiyat içinde yer alan hemen her şair mutlaka gazel yazmıştır. Genel olarak gazel, sevgilinin medih ve tavsifi ile âşkın yanma ve yakılışının dile getirildiği şiirlerdir. Bu arada sevgiliyle bağlantılı olarak şaraptan ve tabiat güzelliklerinden de bahsedilen gazelin zamanla konusu genişlemiştir.¹ Gazel, âşıkane duyguların anlatılmasına uygunluğu dolayısıyla divan şiirinin başlangıcından son dönemine kadar her sınıftan şairin en fazla rağbet ettiği nazım şekli olmuştur. Zamanla şekil, muhteva, edebî üslûp, dil, edebî sanat, kafiye, redif ve yazılışı bakımından gazelin, zü'l-metâli gazel, musarra gazel, gazel-i müzeyyel, gazel-i mutavvel, müreddef gazel, yek-âhenk gazel, yek-âvâz gazel, musammat gazel, mülemmâ gazel, mürâca'a gazel, gazel-i mükerrer, müsecca'a gazel, gazel-i muvaşşah, âşıkâne gazel, şûhâne gazel, rindâne gazel, hikemî gazel, mesel-âmîz gazel, Türkî-i basit gazel, sofîyâne gazel, nazîre gazel, gazel-i bî-nokta, nâ-tamâm gazel, müşterek gazel gibi bir çok çeşidi oluşmuştur.² Bu gazel çeşitleri arasında iki veya üç şairin ortak eseri olması itibarıyla müşterek gazeller dikkat çekmektedir.

* Makale İlmî Araştırmalar Dergisi (S. 15, Bahar 2003, s. 7-18) nde yayınlanmıştır.

* Yard. Doç. Dr., Sütçü İmam Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi. e- mail: lutfialici@mynet.com

¹ Halûk İpekten, "Gazel", *TDVİA*, C. 13, İstanbul 1996, s. 442.

² Cem Dilçin, "Divan Şiirinde Gazel", *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, Yıl: 36, Cilt. LII, Sayı: 415,416,417, Temmuz, Ağustos, Eylül 1986, s. 78-193.

Müşterek şiirler en çok gazel formunda yazıldığından bir gazel çeşidinin adı olmuştur. İki veya üç şairin mısra mısra ya da beyit beyit birlikte söyledikleri gazellere müşterek gazel denilmektedir. Müşterek gazeller, genellikle bir edebî mecliste veya bir kıraathanede topluluk karşısında irticalen yazılmaktadır. Müşterek gazeli yazacak olan şairler, bir kâğıda önce mahlâslarının ilk harflerini daha sonra da sırasıyla veya dönüşümlü olarak kendilerine ait mısra veya beyti yazarak gazeli oluşturmaktadırlar. Mahlâs beytini ise bir şair, diğer şairlerin de mahlâslarını anarak yazmaktadır. Eldeki örneklerden şairlerin müşterek gazel yazımında genellikle iki şairle mısra mısra yazmayı tercih ettikleri görülmektedir. Yazılan mısra ve beyitler gerek yazım aşamasında gerekse bütün bir şiir hâline geldikten sonra huzurda bulunanların nazarlarına sunulmaktadır. Bu tarz söyleyiş, şairlerin şairlik kudretlerini gösterebildikleri önemli bir edebî zemin oluştururken, dinleyen ve okuyanlara şairleri karşılaştırma ve onlar hakkında bilgi sahibi olma imkânı da vermektedir.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu tarzın ilk örneği Nâbî (H.1052-M.1642/H.1124-M.1712) ile onun muasırı, şair devlet adamlarından Abdurrahman Paşa (öl. H.1102-M.1690)'ya aittir. Bu müşterek gazelden sonra bu tarz, şairlerce benimsenmiş ve bir gelenek hâlinde divan şiirinin son dönemine kadar devam ettirilmiştir. Şiirlerinde Abdî mahlâsını kullanan Abdurrahman Paşa ile Nâbî'nin müşterek bir gazel yazmış olmaları, aralarındaki dostluğun niteliğini de göstermektedir. Nâbî Divanı yazmalarının pek çoğunda yer alan bu gazel, bir nüshada³ “Velehu Müşterek Be-Abdî Pâşâ” başlığı altında yazılmıştır. Söz konusu gazelin beyitlerinin ilk mısraları Abdî'ye, ikinci mısraları ise Nâbî'ye aittir.⁴ Mısra başlarındaki harfler şairlerin mahlâslarının ilk harfleri olup mısraların hangi şaire ait olduğunu göstermektedir.

A: Bir dilbere dil vir ki belâdur dimesünler

N: Bir bâdeyi nûş it ki hatâdur dimesünler

Öyle bir dilberi sev ki belâdur demesinler. Öyle bir bâdeyi iç ki hatadır demesinler.

A: Bir derde esîr ol ki etibbâ-yı zamâne

N: Vâbeste-i tedbîr-i devâdur dimesünler

Öyle bir derde esir ol ki zamanın tabipleri bu derdin devasının tedbirle mümkün olduğunu söylemesinler.

A: Dök nakd-i sirişkûn ser-i kûyında nigârûn

N: Tâ müdde'iyân sana gedâdur dimesünler

Sevgilinin bulunduğu yerde gözyaşı servetini dök ki âşıklık iddiasında bulunanlar sana yoksuldur demesinler.

A: Laht-ı ciger ü nâleni izhâra şitâb it

N: Tâ kim sana bî-berg ü nevâdur dimesünler

Ciğer parçalarını ve inlemenî göstermekte acele et ki sana fakir ve aşktan mahrum demesinler.

A: Abdî gibi âşûfte-i hûbân-ı cihân ol

N: Nâbî sana tâ ehl-i riyâdur dimesünler⁵

Ey Nâbî, Abdî gibi cihan güzellerini çılgınca sev ki sana riyakâr demesinler.

Nâbî ile Abdurrahman Paşa'dan sonra gelenekselleşen bu tarz gazel yazımı divan şiirinin son dönemlerine doğru artarak devam etmiştir. Özellikle XIX. asır şairlerinin gerek eski gerekse yeni tarzda yazdıkları müşterek şiirleriyle bu tarz söyleyişe çok rağbet ettikleri görülmektedir. Müşterek gazeller, toplum ve edebiyatta yeni gelişmelerin ortaya çıktığı bu yüzyılda, eski kültürle yetişen şairler tarafından ortaya konulmuştur.

³ *Dîvân-ı Nâbî*, İÜ Ktp., Nu.: 1257. v. 105^a.

⁴ Ali Fuat Bilkan, *Nâbî*, Akçağ Yay., Ankara 1998, s. 53-54.

⁵ Ali Fuat Bilkan, *Nâbî Dîvânı*, C. I, MEB Yay., İstanbul 1997, s. 631.

Geleneği sürdüren bu şairler içerisinde dikkat çekenlerden biri de Süleyman Senîh'tir. XIX. asır divan şairlerinden Süleyman Senîh, Nakşibendî mürşitlerinden Şeyh Emin Âgâh'ın neslinden, İstabl-ı Âmire payesine sahip Bursalı Hacı Mehmed Şerîf Ağa'nın oğludur. H. 1238-M.1822 tarihinde Bursa'da doğan şair, ilk tahsilinin ardından H.1253-M.1837 tarihinde İstanbul'a gelerek bir müddet Divanühümayun Kalemi ve Mekteb-i Maarif-i Adliyye'ye devam etmiş Arapça ve Farsçasını ilerletmiştir.⁶ Büyük kardeşi Ali Rıza Efendi, Mektubî-i Ser-askerî iken Mektubî Kalemine de devam eden şair, H.1259-M.1843'te Sadâret Mektubî Kalemine memur olmuştur. Memuriyetinde sırasıyla hocalık, râbia, sâlise ve sâniye rütbelerine ulaşarak Âmedî Odası namzetlerinden birincisi olmuştur.⁷

Süleyman Senîh, Meclis-i Vâlâ Azâlîği da yapan büyük kardeşi Ali Rıza Efendi'nin H.1270-M.1854'te Anadolu Harp Ordusu Müşteşarlığına tayininde Tahrîrât Başkâtibi olarak Erzurum, Kars ve Kağızman havalisinde görev yapmıştır. İstanbul'a döndüğünde tekrar Sadâret Mektubî Odası'nda çalışmaya devam eden şair, H.1279-M.1862'de Mühimme Odası Müdürlüğü, H.1281-M.1864'te de Mütemâyiz rütbesiyle Tuna Vilâyeti Mektupçuluğu görevlerinde bulunmuştur. Vali Midhat Paşa ile anlaşamadığından görevinden ayrılarak tekrar İstanbul'a dönmüştür.⁸

Bir müddet sonra Senîh, Bâb-ı Ser-askerî Mektubî Kalemi Müdürlüğü, Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî Başkâtipliği ve Mektupçuluğu, Nizam Dairesi Azâlîği, Makâm-ı Ser-askerî Riyâseti ile birlikte Surre Eminliği görevlerinde bulunmuş ve H.1303-M.1886 tarihinde atandığı Askerî Tekâüd Sandığı Nezâreti'den emekli olmuştur.

Hayatını devlet hizmetinde geçiren şair, H.1318-M.1900 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir. Kabri, Selimiye Dergâhı hazîresindedir.⁹ Şairin mezar taşına, vefat tarihine delâlet eden "Senîh Efendinin oldı mekânı huld-ı Na'im" ta'miyedâr mısraı yazılmıştır.¹⁰

Süleyman Senîh, Mevlevî tarikatına intisaplı, divan sahibi bir şairdir. Hemen her şiirinde Hz. Mevlânâ'ya bağlılık ve muhabbetini dile getiren şairin yanık mersiyeleleri ve lâtif şiirlerinden müteşekkil müretteb divanı basılmıştır.¹¹ Şairin şiirleri açısından dikkat çeken diğer bir yönü ise onun, zamanının şairleri ile birlikte yazdığı müşterek gazelleridir. Senîh Divanı'nda beş müşterek gazel, bir de müşterek matla bulunmaktadır. Senîh, bu şiirleri zamanının şairlerinden Şair Eşref, Namık Kemâl, Ziyâ Paşa ile Fatîh, Kâzım Paşa ve Hâfız Müşfik ile birlikte yazmıştır.

Senîh, en fazla Şair Eşref ile müşterek gazel yazmıştır. Asıl adı Mehmed olan Şair Eşref, Kırkağaç kazasına bağlı Gelenbe (H.1263-M. 1846)'de doğmuştur. Babası Gelenbevî ailesinden Usulî-zâde Mustafa Efendi'dir. Tahsilini Manisa'da yapan şair, bir müddet Manisa Tahrirat Kalemi'ne devam etmiş ardından çevre kazalarda mal müdürlüğü yapmıştır. H.1295-M. 1898'de İstanbul'a gelen Eşref, birçok kazada kaymakam olarak görev yapmıştır. Bir ara yurtdışında bulunmak durumunda kalan Eşref, Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'a tekrar gelmiş ve son görevi olan Adana Vali Muavinliği'nden emekli olmuştur. Şair, H.1330-M.1911'de Kırkağaç'ta vefat etmiştir.¹²

Edebiyatımızda hicviyeleriyle maruf olan Şair Eşref, suret ve siret itibarıyla nev'i şahsına münhasır bir zattır. Kimseden çekinmeyen, hak edenlerden sözünü esirgemeyen Eşref,

⁶ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, C. 3, Dergâh Yay., İstanbul 1988, s. 1691., Fatîh Dâvud; *Tezkire-i Hatimetü'l-Eş'ar*, İstanbul 1271, s. 202.

⁷ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, C. 3, Dergâh Yay., İstanbul 1988, s. 1691.

⁸ İnal, a.g.e., s. 1691, Fatîh Dâvud; *Tezkire-i Hatimetü'l-Eş'ar*, İstanbul 1271, s. 202.

⁹ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, C. 3, Dergâh Yay., İstanbul 1988, s. 1691.

¹⁰ Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, C. 2, Meral Yayınevi, İstanbul, s. 369-370.

¹¹ Mehmed Tahir Efendi, a.g.e., s. 369-370, Süleymân Senîh, *Divan-ı Senîh-i Mevlevî*, Takvîmhâne-i Âmire Matbaası, İstanbul 1275, 134 s.

¹² İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, C. 1, Dergâh Yay., İstanbul 1988, s. 333-334.

aslında, dürüst insanlara son derece hürmetkâr, hoş meşrep ve latifeye meyyal bir şairdir.¹³ Zamanın edebî meclislerinde bir araya gelen Senîh ve Şair Eşref, iki adet müşterek gazel yazmışlardır. Senîh Divanı'nda "müşterek" başlığı altında yer alan ve aynı zamanda müzeyyel olan ilk müşterek gazelin makta' beytinden Senîh'in gazel tarzında üstat kabul edildiği anlaşılmaktadır. Yine aynı beyitte gazel tarzının konu bakımından Şair Eşref'in tabiatına uygun düşmediğinden bahsedilerek onun bir hiciv şairi olduğuna da işaret edilmektedir.

Ş: Ey âfet eylemez eser âh u enîn sana

S: Mennâ'-ı şefkat oldu dil-i âhenîn sana

Ey sevgili, demir kalbin şefkat göstermene engel olduğu için ahlâr ve inleyişler sana tesir etmiyor.

S: Sahrâ-yı nâz u işvede vahşî gazâlsın

Ş: Hayrân olur bu tarz ile âhû-yı Çîn sana

Sen naz ve işve sahrasında öyle vahşî bir ceylansın ki bu hâlinle Çîn ülkesinin ceylanları sana hayran olur.

Ş: Bu âlem-i harâbda bir âferîdeyi

S: Rencîde itmedinse hezâr âferîn sana

(Bu güzellik, bu işve ve nazla) bu dünyada bir mahluku incitmedinse binlerce âferin sana.

S: Sengîn-dil âfet oldığın î'mâ ider hemân

Ş: Zînet içün degildir o fass-ı nigîn sana

Yüzüğündeki taş senin için bir süs değil, taş kalpli bir âfet olduğunun işaretidir.

Ş: Bir ben miyim cemâline meftûn u müşterî

S: Yıldız kadar fûtâde var ey meh-cebîn sana

Ey parlak alınlı sevgili, yüzünün güzelliğine gönül veren, onun isteklisi olan bir ben değilim. Senin gökteki yıldızlar kadar müptelân var.

Meydân alurdu tevsen-i tab'ın **Senîhveş**

Eşref müsâ'id olsa zamân u zemîn sana

Ey Eşref, yer, zaman ve mevzu sana uygun olsaydı bu meydanda sen de Senîh gibi güzel şiirler söyleyebilirdin.

Ş: Dâreynde gönül olur elbette mültecâ

S: Bâb-ı cenâb-ı Haydar-ı Kerrâr-ı dîn sana¹⁴

Ey gönül, iki dünyada da Hz. Ali'nin kapısı elbette sana sığınılacak yer olur.

Senîh'in Şair Eşref ile yazdığı ikinci müşterek gazeli "Gazel-i Müşterek Bâ-Eşref Efendi" başlığını taşımaktadır. Bahsedilen her iki müşterek gazel, muhteva ve şekil bakımından bilinen gazel formuna uygun yazılmıştır. Beyitleri oluşturan mısralar iki ayrı şaire ait olmasına rağmen, beyit bütünlüğüne dikkat edildiği görülmektedir. Gazelerde Senîh, gazel tarzındaki üstatlığının yanı sıra Ehl-i Beyt sevgisi ve Hz. Mevlânâ'ya bağlılığı ile de ön plâna çıkmaktadır.

S : Ruh-ı cânâna revnak hâl-i anber-çinden gelmiş

Ş : Ki ruhsâr-ı sipihre zîb ü fer Pervînden gelmiş

Ülker yıldızı nasıl gökyüzüne süs ve parlaklık getirmişse senin yanağına parlaklık anber kokulu beninden gelmiş.

Ş : Remîde tab'dır ünsiyyet itmez hîc âdemle

S : Henüz ol âhû-yı vahşî diyâr-ı Çînden gelmiş

Çîn diyarından yeni gelen o vahşî ceylan ürkek tabiatlıdır. Bu sebepten insanlarla arkadaşlık etmez.

¹³ İnal, a.g.e., s. 335.

¹⁴ Süleymân Senîh, **Divan-ı Senîh-i Mevlevî**, Takvîmhâne-i Âmire Matbaası, İstanbul 1275, s. 73.

S : Sebük-hûy olma çün sîm-âb ey rûh-ı revânım kim
 Ş : Şarâb-ı nâba hürmet mâye-yi temkînden gelmiş
Ey sevgili, civa gibi hafif meşrep olma. Bil ki katkısız şarabın itibarı ağırbaşlılık mayasından gelmiştir.
 Ş : Tehî zannitme şâdî vü gurûr-ı gamze-yi yârı
 S : O bir Tâtârdır yagma-yı akl u dînden gelmiş
Sevgilinin gururlu yan bakışlarını ve mutlu görüntüsünü boşuna sanma. Çünkü o akıl ve dini yağmadan gelmiş bir Tatar'dır.
 S : Virir gülzâr-ı hüsne neşve-i dîger hat-ı nev-hîz
 Ş : Letâfet çünki bâga sünbül-i müşgînden gelmiş
Senin yüzüne yeni çıkan ayva tüyleri başka bir güzellik verir. Çünkü bâga letâfet misk kokulu sümbülden gelir.
 Ş : N'ola fülk-i dil ursa karaya çün bahr-ı efkâra
 S : Temevvüc hep hevâ-yı kâkül-i pür-çînden gelmiş
Gönül kayığı karaya vursa ne olur. Çünkü düşünce denizinin dalgalanması hep kıvrım kıvrım kâkülünün arzusundan kaynaklanır.
Senîh-i bende-i âl-i abâya fahr-i bî-pâyân
Bütün Eşref külâh ü hırka-i peşminden gelmiş¹⁵
Ey Eşref, ehl-i beyt kölesi Senîh'in sonsuz övünmesi bütünüyle Mevlevî külâhı ve hırkasına bağlılığından gelmiştir.

Tanzimat dönemi şair ve edibi Namık Kemâl (H.1256-M.1840/H.1306-M.1888) Türk edebiyat tarihinde edebî cephesinin yanı sıra siyasî cephesi itibarıyla da çok iyi tanınmaktadır. Eski kültürle yetişen Namık Kemâl, şiire önce bir divan şairi olarak başlamış bir de divan tertip etmiştir. Hayatının bu ilk döneminde Leskofçalı Gâlib'in tesiri ile bir müddet Encümen-i Şuarâ içinde de bulunmuştur. Şair, döneminde kabul gören edebî anlayışın etkisiyle Hâlit Bey, Deli Hikmet ve Kâzım Paşa ile birçok müşterek gazel yazmıştır.¹⁶ Namık Kemâl, Türk edebiyat tarihinde bu özelliklerinden ziyade divan edebiyatı karşıtlığı ve Avrupaî yeni edebiyatın kurulması için verdiği mücadele ile tanınmıştır.

Senîh, bir muasır şair olarak Namık Kemâl'in eski tarzda yazdığı şiirlerini beğenmektedir. Bu beğenisini Namık Kemâl'in beş mısraına birer mısra eklemek suretiyle meydana getirdiği müşterek gazelle ortaya koymuştur. Senîh Divanı'nda yer alan söz konusu müşterek gazel, "Kemâl Efendinin Beş Aded Mısra'ına Sonradan Birer Mısra'-ı Evvel İlâvesiyle Hâsıl Olan Gazeldir" başlığını taşımaktadır. Bu müşterek gazel bilinen usulden farklı yazılmıştır. Oluşumu itibarıyla divan şiiri nazım şekillerinden tahmis, tesdis gibi, bir şiirinin beyitlerine mısralar ilave edilerek oluşturulan nazım şekillerini hatırlatan gazel, gerek bu yönü ile gerekse de şairlerin birbirleriyle olan yakınlık ve etkileşimlerini göstermesi bakımından dikkat çekici bir örnektir.

S : Pek çabuk işkest olur bir şişedir ey tıfl-ı nâz
 K : İnkisâr-ı kalb-i mahzûnumdan eyle ihtirâz
Ey nazlı sevgili, kalbim çok çabuk kırılan bir şişedir. Bu yüzden mahzun kalbimi kırmaktan sakın.
 S : Şem'-i ruhsârın ile her şeb nice cânlar yanar
 K : Sanma bir pervâneye mahsûsdur sûz u güdâz

¹⁵ Süleymân Senîh, a.g.e., s. 86.

¹⁶ Namık Kemâl, müşterek şiir tarzını yeni şiirlerinde de uygulamıştır.

"Vatanın bağrına düşman dayadı hançerini

Yoğemiş kurtaracak bahtı kara mâderini" beytini ihtivâ eden ünlü Vatan Mersiyesi'ni Deli Hikmet ile birlikte yazmıştır. Otuz iki kıt'adan müteşekkil şiirin on altı kıtasını Namık Kemâl, diğer on altı kıtasını da Deli Hikmet söylemiştir. Nihad Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C. II, MEB Yay., İstanbul 1971, s. 901.

*Sen, yanıp yakılmanın sadece pervaneye mahsus olduğunu sanma.
Senin yanağının mumu ile her gece nice canlar yanar.*

S: İtmedir aynıyla nakd u gevher-i ömri telef

K: Kimseye dökdürmesin Rabbim dür-i eşk-i niyâz

*Allah kimseye yalvararak inci gibi göz yaşlarını döktürmesin. Çünkü
bu ömür cevherini ve sermayesini aynıyla telef etmedir.*

S: Sen tabîbim şerbet-i la'linle itmezsen devâ

K: Hasta-i derd-i firâka kimse olmaz çâre-sâz

*Tabibim, sen dudağının şerbetiyle şifa vermezsen ayrılık derdinin
hastasına kimse çare bulamaz.*

İltifât it âşıkân içre **Senîh**-i kemtere

Bende-i dirînene gelsün **Kemâl**-i imtiyâz¹⁷

*Ey sevgili, bu hakir Senîh senin eski kulundur. Âşıklarının içinde ona
iltifat et ki diğerlerine göre ayrıcalıklı olduğu belli olsun.*

Senîh, müşterek gazellerinden birini Ziyâ Paşa ve Fatîn Dâvud ile yazmıştır. Esasen Avrupâî Türk edebiyatının kurucularından olan Ziyâ Paşa (H.1245-M.1829/H.1298-M.1880) başlangıçta divan kültürüyle yetişmiştir. Bir müddet Encümen-i Şuarâ içinde de bulunan şair, üslûp olarak bu ilk dönemde Osman Şems, Fatîn Dâvud gibi divan şairlerinden etkilenmiştir.¹⁸ Şairlik şöhretini, gazelleriyle, bilhassa Rûhî'ye nazîre olarak yazdığı Terkib-i Bend'i ile sağlamıştır.¹⁹

Ziyâ Paşa üzerinde üslûbuyla etkili olan Fatîn Dâvud (H. 1229-M.1813) Dırâma'da doğmuştur. Bir müddet Mısır'da bulunan şair, Divanîhümayun Kalemî ve Sadaret Mektubî Kalemînde çalışmıştır. Türk edebiyat tarihinde Tezkire-i Hatimetü'l-Eş'ar adlı eseriyle tanınan Fatîn Dâvud, (H.1283-M.1866) İstanbul'da vefat etmiştir.²⁰

Senîh, Ziyâ Paşa ve Fatîn Dâvud'un Babiâli'den birbirlerini tanıdıkları hatta müşterek gazel yazacak kadar yakın dost oldukları anlaşılmaktadır. Nitekim Senîh Divanı'nda "Ziyâ Beg ve Fatîn Efendi ile Müşterek Gazeldir" başlığı altında bu üç şairin birlikte yazdıkları bir müşterek gazel mevcuttur. Söz konusu müşterek gazelin makta beytinde Senîh ve Fatîn Dâvud'un güzel söyleyişlerini Mevlevî olmalarına bağlayan Ziyâ Paşa, böylelikle Mevlevîliğe duyduğu muhabbeti de dile getirmektedir.

F : Gönlüm şikenc-i zülf-i siyehkâra düşmesün

S : Kâfir misâli halka-i zünnâra düşmesün

*Gönlüm siyah zülfün kıvrımlarına düşmesin. Kâfir gibi zünnar
halkasına düşmesin.*

Z : Zinhâr o âhû-yı haremi sayd için gönül

F : Deşt-i belâda pençe-i âzâra düşmesün

*Gönül o harem ahusunu avlamak için bela çölünde asla sıkıntı
pençesine düşmesin.*

S : Düşsün belâ-yı kâkülüne tek esîr-i aşk

Z : Gamzen gibi bir âfet-i mekkâra düşmesün

*Aşk esiri tek senin kakülünün belasına düşsün de gamzen gibi bir
hileci âfete düşmesin.*

F : Mânend-i Kays leyli-yi zülfün gören senin

S : Mecnûn olup ne hâl ile kuhsâra düşmesün

Senin zülfünün siyahlığını gören,Kays gibi mecnûn olup nasıl dağlara

¹⁷ Süleymân Senîh, *Divan-ı Senîh-i Mevlevî*, Takvîmhâne-i Âmire Matbaası, İstanbul 1275, s. 85.

¹⁸ Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. II, MEB Yay., İstanbul 1971, s. 868-869.

¹⁹ Banarlı, a.g.e., s. 973.

²⁰ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, C. 1, Dergâh Yay., İstanbul 1988, s. 367-368., Şemsettin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, C. 5, Tıpkıbasım/facsimile, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996, s. 3417.

düşmesin.

Z: Peymâne aks-i la'l-i lebin görmesün sakın

F: Sâkî o mâh hâne-i hammâra düşmesün

Şarap kadehi sakın senin kırmızı dudağının aksini görmesin. Saki, o ay yüzlü meyhaneye düşmesin.

S: Ben âşıkım o gonca-feme hem-çü andelîb

Z: İnsâfa gel ki nice gönül zâra düşmesün

Ben bülbül gibi o gonca ağızlıya âşığım. Bu hâl ile nasıl ağlayıp inlemeyeyim, insaf et.

F: Sevdî o mâhı merdüm-i çeşmim gibi gönül

S: Envâr-ı hüsnî dîde-i agyâra düşmesün

Gönül o ay yüzlü sevgiliyi gözümün bebeği gibi sevdî. Onun güzelliğinin parlaklığını sakın yabancılar görmesin.

Z: Düşsün düşenler aşkına ol nev-resîdenin

F: Gönülüm hemân o tıfl-ı ziyânkâra düşmesün

O yeni yetişmiş güzelin aşkına kim düşerse düşsün. Yeter ki benim gönülüm eziyet eden o güzele düşmesin.

Gördi **Senîh**-i zâra **Fatîne** atâsını

Gayrı nasıl **Ziyâ** der-i Hünkâra düşmesün²¹

Ziyâ, inleyen Senîh ile Fatîne'e bunca ihsanını gördükten sonra nasıl Hünkâr'ın kapısına düşmesin.

Senîh'in müşterek gazel yazdığı şairlerden biri de XIX. asrın şair devlet adamlarından Kâzım Paşa'dır. Asıl adı Musa olan şair, H.1237-M.1821'de Arnavutluk'un Koniça kasabasında doğmuştur. Babası Hüseyin Bey ile İstanbul'a gelen şair, bir müddet tahsilin ardından Divanîhümayun Kalemî, Mühime Odası ve Mâlîye Mektûbî Kalemî'ne devam etmiştir. Bu görevlerinin ardından Asâkir-i Hassa'da kâtiplik yapan şair, kabiliyeti sebebiyle az zamanda Livâ kâtipliği rütbesine nail olmuştur. Daha sonra harp sınıfına geçen Kâzım Bey, derece derece yükselerek paşalık rütbesine ulaşmıştır. İstanbul'da (H.1307-M.1889) vefat etmiştir.²² Kâzım Paşa, eski şiirin son ocağı olan Encümen-i Şuarâ şairlerindendir.²³ Hz. Peygamber'e ve Ehl-i Beyt'e aşırı muhabbet duyan şair, edebiyat sahasında naat, mersiye ve hicviyeleriyle tanınmıştır.²⁴

Senîh'in Kâzım Paşa ile yazdığı müşterek gazel, her iki şairin yakın dostluklarının bir delilidir. Aynı zamanda bu müşterek gazel, eski tarzda dinî-tasavvufî şiirler yazan Senîh ve Kâzım Paşa'nın şiir anlayışlarını da yansıtmaktadır. Kaynaklarda tarikat ehli olduğu bildirilen Kâzım Paşa, müşterek gazeldeki mısra başlarında H harfî ile, Senîh de M harfî ile tavsif edilmiştir. Senîh'e ait mısra başlarındaki M harfî şairin Mevlevî olduğunu işaret etmektedir. Buradan hareketle Kâzım Paşa'ya ait mısra başlarındaki H harfinin de bu şairin Halvetî tarikatına intisabına dair işaret olduğunu söylemek mümkündür. Senîh Divanı'nda "Kâzım Beg İle Müşterek" başlığını taşıyan müşterek gazel şöyledir :

M: Ser-nüviştîm yazmadan kîlk-i kazâ baş üstüne

H: Fîkr-i zülfün oldı püsküllü belâ baş üstüne

Daha kaza kalemi ezelde alın yazımı yazmadan senin zülfünün fikri başıma püsküllü belâ oldu.

H: İster al gönülüm ele istersen eyle pây-mâl

²¹ Süleymân Senîh, *Divan-ı Senîh-i Mevlevî*, Takvîmhâne-i Âmire Matbaası, İstanbul 1275, s. 106.

²² Şemsettin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, C. 5, Tıpkıbasım/facsimile, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996, s. 3811.

²³ Ahmet Hamdi Tanpınar, *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitapevi, İstanbul 1982, s. 257.

²⁴ Şemsettin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, C. 5, Tıpkıbasım/facsimile, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996, s. 3811.

M: Her ne emrin var ise ey meh-likâ baş üstüne
Ey ay yüzlü sevgili, işte gönlüm, ister eline al istersen ayaklarının altına at. Her ne emrin varsa baş üstüne.

M: Uçmadan kuşluk yuhusi çeşm-i Leyliden henüz
H: Kurdî Mecnûn lâne-i mürğ-i hevâ baş üstüne
Henüz Leylâ'nın gözünden kuşluk uykusu gitmemişken Mecnûn, aşk kuşunun yuvasını başının üstüne kurdu.

H: Şekve itmez imtihân-ı aşkda merd-i Hudâ
M: Vaz' olursa errehâ-yı ibtilâ baş üstüne
Hak âşığı aşk imtihanında başına gelen musibetlerden dolayı şikâyet etmez.

M: Hûn-ı magzımdan ser-i engüştüne yakdı hınnâ
H: Eyleyüp leylî-yi sevdâ vaz'-ı pâ baş üstüne
Kara sevdâyı ayak altına alarak içimin kanından parmağının ucuna ve başına kına yaktı.

H: Yâr ile agyâr olur elbet karîn-i ihtirâm
M: Takılır hâriyle güller dâ'imâ baş üstüne
Ağyar, yar ile birlikte olunca elbet hürmete nail olur. Çünkü güller dikeniyile baş üstüne takılır.

M: Gîsuvân sanma serinde oldığıçün şâh-ı hüsn
H: Sâye saldı şeh-per-i mürğ-i hümâ baş üstüne
Onun başındakini saç sanma, o güzellik padişahı olduğu için hüma kuşunun kanadı başına gölge salmıştır.

H: Kendimi kıldım fedâ dönmem sözümünden hâsılı
M: Cevr ile yârim çevirse âsiyâ baş üstüne
Kendimi sevgiliye feda kıldım. Cevr ile sevgili beni değirmen taşı gibi çevirse de bu sözümünden dönmem. Her ne yaparsa baş üstüne.

M: Merkez-i hilm ü tevazu'dur edîbe cilvegâh
H: Bulsa da yüz çıkmaz erbâb-ı hayâ baş üstüne
Edepli kimselere yakışan tevazu ve yumuşaklıktır. Namus ehli, yüz bulsa da baş üstüne çıkmaz.

Kârın altun eylemek için **Senîh-i** hâksâr
Sikke-i Monlâyı koymuş **Kâzımâ** baş üstüne²⁵
Ey Kâzım, perişan Senîh, kazancını artırmak için Mevlevî sikkesini başına takmış.

Senîh'in müşterek gazellerinin dışında muasır şairlerden Hâfız Müşfik Efendi ile birlikte yazdığı bir de müşterek matla'ı vardır. Hâfız Müşfik Efendi, Senîh gibi son dönemde yetişen Osmanlı şairlerindendir. Asıl adı İsmail olan şair, H. 1221-M.1806 tarihinde İstanbul'da doğmuştur. Çok zeki olması sebebiyle sekiz yaşında Kuranıkerim'i hıfz eden şair, önce Divanîhümayun Kalemî'nde daha sonra da Mektûbî-i Sadr-ı Âlî Kalemî'de çalışmıştır. Bir müddet Cerîde-i Havâdis'te başmuharrir olarak da çalışan Hâfız Müşfik Efendi, Halvetî tarikatına mensubiyeti sebebiyle hayatının son dönemlerini evinde halvet hâlinde geçirmiştir. Bazı şiir ve nesirleri Müşfik-nâme adıyla neşredilmiştir.²⁶

Cevdet Paşa tarafından “şiir ve inşada manendi yoktu” diye methedilen Hâfız Müşfik Efendi zamanında Cerîde-i Havâdis, vaktin ediplerinin toplantı yeri hâline gelmiştir.²⁷ O günlerin eseri olarak söz konusu müşterek matla, Senîh ile Hâfız Müşfik Efendi'nin

²⁵ Süleymân Senîh, *Divan-ı Senîh-i Mevlevî*, Takvîmhâne-i Âmire Matbaası, İstanbul 1275, s. 114.

²⁶ Şemsettin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, C. 3, Tıpkıbasım/facsimile, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996, s. 1914.

²⁷ Ahmet Hamdi Tanpınar, *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitapevi, İstanbul 1982, s.147.

yakınlıklarını göstermesi bakımından önemlidir. İlk mısraı Hâfız Müşfik Efendi'ye ikincisi de Senîh'e ait olan matla, müşterek şiirlerin gazel formu dışında başka nazım şekilleriyle de yazıldığına bir örnek teşkil etmektedir.

Hâfız Müşfik Efendi : Hatt-ı siyâhı levh-i beyâz-ı izârına
Senîh : Geldikde togdı kara gün uşşâk-ı zârına ²⁸
*Beyaz yanağında siyah ayva tüyleri çıkınca inleyen
âşıklarına kara gün doğdu.*

Tüm bunlardan hareketle müşterek gazeller hakkında şunlar söylenebilir: Müşterek gazeller, diğer gazel çeşitlerinden farklı bir zemin ve usulle, genellikle bir edebî mecliste irticalen yazılmaktadırlar. Bu uygulama bir yandan divan kültürünün halka intikalini sağlarken diğer yandan da aynı kaynaktan beslenen divan ve halk edebiyatlarının müşterek yönlerinden birini ortaya koymaktadır. Müşterek gazeller gerek bu yönüyle gerekse diyalog tarzında yazılması bakımından âşık tarzı şiir geleneğindeki âşık karşılaşmalarını hatırlatmaktadır. Halk edebiyatı alanında, aralarındaki küçük farklar dolayısıyla, atışma, deyişme, tekellüm, müsaare gibi adlarla da anılan bu karşılaşmalar halk arasında daha çok atışma olarak bilinmektedir.²⁹ Bir topluluk karşısında yapılan âşık karşılaşmaları, âşıkların yetişme sürecinde etkili olan önemli bir gelenektir. Âşık karşılaşmalarında esas gaye rakip âşığı mat etmedir.³⁰ Hâl böyle olunca âşık karşılaşmaları az da olsa kırıncı bir boyut kazanmaktadır. Müşterek gazellerde ise söyleyişte ustalığı gösterme noktasında bir yarışma varsa da şairlerin nezaketi elden bırakmadıkları, şiir bütünlüğünü gözettikleri görülmektedir.

Müşterek gazel çeşidinin şiire kazandırdıklarına gelince; müşterek gazeller, genellikle diyalog ortamında ve hazırlıksız yazıldığından şiir dili oldukça sade bir hâl almaktadır. Diğer taraftan, yazıldığı dönemdeki edebî muhitleri ve şairlerin birbirleri ile olan irtibatlarını, onların şiir anlayışlarıyla haklarındaki bazı bilgileri günümüze taşımaları bakımından edebiyat tarihimiz açısından belge mahiyeti taşımaktadırlar.

İlk örneğini XVII. asırda gördüğümüz müşterek gazel yazımı özellikle eski ile yeninin mücadele içinde olduğu XIX. asırda bir gelenek hâline gelmiştir. Bu asırda en çok müşterek gazel yazan şairlerden biri Süleyman Senîh'tir. Senîh'in müşterek şiir yazdığı şairler arasında sonradan divan edebiyatına karşı Avrupaî edebiyatın mücadelesini verecek olan Ziyâ Paşa ve Nâmık Kemâl'in de olması dikkat çekicidir. Bu durum klâsik Türk şiirinin son döneminde bile rağbet gördüğünü ve canlılığını koruduğunu göstermektedir.

²⁸ Süleymân Senîh, *Divan-ı Senîh-i Mevlevî*, Takvîmhâne-i Âmire Matbaası, İstanbul 1275, s. 132.

²⁹ Umay Günay, *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Akçağ Yay., Ankara 1992, s. 25.

³⁰ Erman Artun, *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, Akçağ Yay., Ankara 2001, s. 179-180.